

Op de vlucht...

Deel XIX uit de serie 'De onbekende helden van 1940-1945'
Door Henk G. Westland, luitenant-kolonel b.d.

In mei 1940 ontkomt huzaar Voor den Dag aan het bombardement op zijn kazerne. Als politieagent krijgt hij ontslag wegens het zingen van vaderlandse liederen, doch komt weer terug in dienst. Echter aan de grote razzia op 22 november 1944 in Den Haag kan hij niet ontsnappen. Tijdens het transport naar Duitsland springen veel mannen uit de trein, zo ook bij Winschoten, maar dan ratelen de mitrailleurs.

Marechaussee Voor den Dag

Ten oosten van de Biesbosch in het dorp Nieuwendijk wordt op 11 juni 1919 Peter Otto voor den Dag geboren. Hij is de tweede in een gezin van zeven kinderen, waar vader de kost verdient als landarbeider. Ze verhuizen in 1927 van Brabant naar Hoofddorp in de Haarlemmermeerpolder. Maar vader wordt ziek en komt begin 1933 in een inrichting terecht. Moeder staat er nu alleen voor en de oudste zoons moeten de kost gaan verdienen. Dus ook Peter moet - na anderhalf jaar ULO - van school af en de veertienjarige gaat nu als daggelder werken op de boerderij 'Stad Zaandam'. Wel volgt hij nog twee jaar in de wintermaanden de 'Landbouw wintercursus'.

Peter voor den Dag achter de ploeg

Als dienstplichtige meldt Peter zich begin juli 1939 bij het 3e Regiment Huzaren in de Nieuwe Alexanderkazerne te Den Haag. Acht weken later kondigt de regering de algemene mobilisatie af en vertrekt het regiment naar zijn oorlogskwartieren. De rekruten blijven in de kazerne en gaan over naar het daar nieuw opgerichte Depot Cavalerie. Een deel van de huzaren krijgt een (om)scholing tot huzaar-motorrijder, zo ook Voor den Dag. Normaliter gaan de opgeleide huzaren naar hun regimenten, maar hij blijft bij het Depot als motor-donnans. Voor den Dag wil graag politieagent worden en in het voorjaar 1940 begint hij aan een schriftelijke cursus voor het politiediploma, bij de '1e Nederlandsche Politie-school' in Amsterdam. Maar dan op 10 mei 1940, in de vroege morgen van de eerste oorlogsdag, bombarderen Duitse vliegtuigen de kazernes in Den Haag. Op de Nieuwe Alexanderkazerne worden de stallen getroffen waarbij 65 huzaren en vele paarden de dood vinden. Voor den Dag is die morgen al vroeg op pad en ontloopt zo het bombardement. Twee weken na de capitulatie

mag hij als landarbeider al met groot verlof en gaat weer aan het werk in de polder. De cursus voor het politiediploma wordt niet meer afgemaakt.

Peter solliciteert bij de Marechaussee en op 17 februari 1941 komt hij op bij het 3e Eskadron Depot in Hoog-Soeren. Vier maanden later is zijn opleiding afgerond en volgt een plaatsing bij het Eskadron Amsterdam. Dit eskadron is zo'n honderd man sterk, deels te paard en deels gemotoriseerd, en gekazerneerd in woonhuizen aan de Vijverstraat. Hier verblijft hij maar kort, want zijn eskadron en die te Haarlem en Den Haag worden op 11 juli naar de zuidgrens gedirigeerd om het daar gedetacheerde personeel van de marechausseebrigades af te lossen. Voor de bestrijding van smokkel aan deze grens is er extra politie gestationeerd. Marechaussee Voor den Dag komt in Ossendrecht terecht.

In februari 1941 is het onrustig in Amsterdam met als sluitstuk een massaal protest op de 24e en 25e, de 'Februaristaking'. De bezetter is razend over de lakse houding van de politie en geeft in mei opdracht tot het oprichten van een 'gesloten' gemeentepolitie-eenheid in Amsterdam. Dit Politiebataljon Amsterdam (PBA) zal worden gekazerneerd en gevuld met personeel van de gemeentepolitie dat na mei 1940 vanuit het leger is gekomen. Op 2 juli betreft het PBA (circa 250 man) met veel ceremonieel vertoon zijn nieuwe kazerne aan het Cornelis Troostplein in Amsterdam-Zuid.

Rauter, de hoogste politiechef in Nederland, op 7 augustus 1941: 'Zur deckung des dringendsten Bedarfs an Polizeibeamteten des Einzeldienstes in Amsterdam und Den Haag ordne ich hierbei an dass ab sofort 3 geschlossene einheiten (Eskadrons) der Gendarmerie zur Verwendung bei der Polizei in Amsterdam und Den Haag, und zwar 2 Eskadrons nach Amsterdam und nach Den Haag 1 Eskadron zu überführen sind. [...] Sie sind im Einzeldienst zu verwenden'. De Inspecteur der Marechaussee rest slechts de uitvoering te regelen: Eskadron Den Haag gaat naar de politie Den Haag en de Eskadrons Amsterdam en Haarlem gaan naar de politie Amsterdam. Het personeel zal - zonder kader - eerst bij de politie worden gedetacheerd en later ingedeeld. Op 15 augustus marcheren

Amsterdam, augustus 1941, binnen-
plaats PBA-kazerne. Middelste stoel:
Voor den Dag. Staand: agent van politie

152 marechaussees de kazerne van het PBA binnen, niet voor de *einzel dienst* maar ter vervanging van 152 PBA-agenten!

Per 1 oktober is Voor den Dag nu agent van politie te Amsterdam geworden, maar niet voor lang. Hij en drie collega's krijgen per 10 december ontslag aangezegd. Uit de brief van de hoofdcommissaris Tulp: 'Alle vier hebben op donderdag 4 december 1941, tijdens een marsch van het geheele Politie-Bataljon-Amsterdam, even buiten de kom van het dorp Ouderkerk, terwijl zich vrij veel publiek langs den weg bevond, in het openbaar het lied "t is plicht dat iedere jongen" in zijn geheel en dus ook de woorden "voor Koningin en Vaderland waakt iedere jongen mee", gezongen. Deze houding gaf blijk van gebrek aan begrip van tucht en discipline, onontbeerlijk voor een agent van het Politie-Bataljon-Amsterdam'.

Peter gaat noodgedwongen weer terug achter de ploeg. Wel heeft hij tegen zijn ontslag bezwaar aangetekend bij het Ambtenarengerecht in Amsterdam. Op 17 februari 1943 trouwt hij met zijn Maaike en toevallig ook op deze dag doet de rechter uitspraak. De opgelegde straf staat in geen verhouding tot de ernst van het feit en het ontslag wordt nietig verklaard. Hij komt niet meer terug bij het PBA, want op 4 maart 1942 was de eerste lichting van het Politie Opleidingsbataljon (POB) uit Schalkhaar gearriveerd: tweehonderd man, de eerste gesloten eenheid van de 'Nieuwe Orde'. Van de oude bezetting waren eerder de gehuwden naar de reguliere politiedienst overgeplaatst en de ongehuwden moesten op die 4 maart voor drie maanden naar het POB 'voor het volgen van een militaire opleiding'. Voor den Dag wordt in april 1943 overgeplaatst naar Den Haag en doet dienst aan het bureau Van der Vennestraat in de Schilderswijk. Inmiddels is hij bij de politiereorganisatie van maart 1943 aangesteld als wachmeester der Staatspolitie. In Den Haag wordt hun zontje Jan geboren.

De bezetter heeft steeds meer arbeidskrachten nodig en vanaf september 1944 worden de razzia's op mannen van zeventien tot en met veertig jaar oud grootschaliger. Begin november worden in Rotterdam maar liefst 50.000 mannen - waaronder ook politie - weggevoerd. In Den Haag zijn op 20 november opvallend veel Duitse troepen aanwezig en gaan er geruchten over een razzia. Ook de politie hoort deze berichten, maar er wordt gezegd dat politiemannen aan het bureau niet worden meegenomen. Iedereen wordt gewaarschuwd om aanwezig te zijn, maar velen vertrouwen het niet en duiken onder.

De volgende dag begint de mannenroof in Den Haag en ook brandweer- en politiemannen zijn het slachtoffer, waaronder wachmeester Voor den Dag. Duizenden worden met binnenvaartschepen naar Amsterdam vervoerd en vandaar 's nachts in schepen over het IJsselmeer naar Kampen. Vanuit hier vertrekken diverse transporten en op 28 november wordt er een samengesteld van 1350 man, waarvan 150 man

brandweer en politie, en ook Peter voor den Dag. De trein vertrekt richting Almelo, maar blijft bij Raalte een nacht staan om dan terug te rijden naar Zwolle. Daar moet iedereen de trein uit om op donderdag de 30e weer te vertrekken richting Groningen. Onderweg wordt vaak gestopt en telkens na het weggrijden springen er mannen van de trein, maar hun bewakers - soldaten van de *Wehrmacht* - schieten kennelijk niet gericht. Echter vanaf Hoozevee worden er mitrailleurs op de treimbalkons gemonteerd. Nadat de trein in Winschoten weer optrekt, springen er vier mannen vanaf. Alleen nu stopt de trein plotseling en springen ook de bewakers eraf.

Peter voor den Dag is één van die mannen. Brandweerman Krist schrijft: 'Hij sprong uit de rijdende trein, liep langs de spoorberm omlaag, kroop door de spoorloot en rende de weilanden in, die zich duidelijk in het maanlicht voor ons uitstrekten. In de verte zagen wij een watertoren helder tegen de hemel afsteken. Hij was al bij het begin van het weiland, toen de trein stopte. De moffen hadden klaargestaan en sprongen direct, toen de trein stilhield. Na hem enkele malen gesommeerd te hebben halt te houden, begonnen zij op hem te schieten. We zagen de agent vallen en blijven liggen. Het schieten hield op. De vluchteling had hierop gewacht, sprong weer overeind en rende verder in de richting van de watertoren. Daartegen zagen wij zijn silhouet afsteken, het maanlicht scheen op zijn rug. Plotseling barstte er een geratel los van mitrailleurvuur. We zagen de lichtspoomunitie hem raken, een gedeelte ervan ketste af tegen de toren. Hij viel weer en het werd stil.' Later zal blijken dat Peter door vier kogels in zijn rug is geraakt. Het lichaam wordt naar de wagon teruggebracht, het is dan ongeveer 00.15 uur. Bij Nieuweschans wordt de grens gepasseerd en gaat de rit in zuidelijke richting. Drie uur later in Coesfeld brengen zijn collega's Peters lichaam naar het stadhuis. Zijn papieren moeten ze daar inleveren en het lichaam bij een kapelletje achterlaten. Die morgen gaat de trein verder naar Rees (ten oosten van Emmerich), waar de tocht in een kamp eindigt.

In januari 1945 krijgt de familie bericht over Peters overlijden door een uit Rees ontsnapte politiemann. Kort daarop wordt een tweede zontje geboren. Veel later wordt bekend dat Peter is begraven op het *Evangelischer Friedhof* in Coesfeld. Zijn resten zijn in 1954 door zorg van de Oorlogsgravenstichting herbegraven op het Nederlands Ereveld Osnabrück.

De auteur verricht historisch onderzoek naar de gevallen die in de oorlog 1940-1945 behoorden tot de (Koninklijke) Marechaussee; de bronnen voor dit artikel zijn bij hem opvraagbaar. De foto's zijn beschikbaar gesteld door de familie Voor den Dag. Wilt u reageren? Uw reactie rechtstreeks aan de auteur is welkom op marchaussee4045@gmail.com.